

Kutuz tarafından Aynıcâlût Savaşı'nda (658/1260) emîrül-Arab tayin edildi ve Selemiye kendisine iktâ olarak verildi. Ancak onun ve kabilesinin Memlükler'in safında bilfiil savaşıp savaşmadıkları kesin olarak belli değildir. Şehâbeddin Tekindağ kendisinin bu savaşa katıldığını belirtirken (*El²* [İng.], IV, 87) Reuven Amitai-Preiss tarafsız kalıp savaşın sonucunu beklediğini ileri sürer (*Mongols and Mamluks*, s. 47). İsâ b. Mühennâ, Memlükler'in hizmetinde olmakla birlikte zaman zaman Moğollar'la da iyi ilişki kurmaktan çekinmemiş, kabile reislerinin daha sonra da sürdürdüğü bu politika, Memlük sultanlarının Âl-i Fazl emîrlere karşı güven-sizlik duymalarına sebep olmuştur.

I. Baybars Memlük sultanı olunca İsâ b. Mühennâ Mısır'a giderek kendisine bağlılığını bildirdi. Bundan memnun kalan Baybars, onu Nakrâtühaleb'den Humus'a kadar olan bölgeye emîr ve Âl-i Fazl bedevilerine reis tayin etti. 675'te (1277) Baybars'ın Anadolu seferine katılan İsâ, Halep nâibi Nüreddin Ali b. Mücellâ ile beraber Moğollar'ın Suriye'ye girmesine engel olmaya çalıştı. Baybars döneminde zaman zaman sultanla ihtilâfa düştüğü de oldu. Aynı durum Sultan el-Melikü'l-Mansûr Kalavun devrinde de devam etti. Suriye'ye hâkim olan ve 679'da (1280) Dımaşk'ta isyan ederek el-Melikü'l-Kâmil lakabıyla kendini sultan ilân eden Sungur el-Eşkar'ın tarafına geçince Memlükler ile olan münasebetleri iyice gerginleşti. Sungur el-Eşkar, Safer 679'da (Haziran 1280) Dımaşk yakınlarında meydana gelen savaşta Sultan Kalavun'un kuvvetlerine yenildiği zaman onunla birlikte Suriye çöllere kaçtı. İsâ ve Sungur daha sonra Rahbe'ye yürüdülerse de başarı sağlayamadılar. Bunun üzerine İhanlı Hükümdarı Abaka Han ile ittifak yaptılar (679/1280). Ancak bu ittifak uzun sürmedi. Sultan Kalavun, 1 Zilhicce 679'da (24 Mart 1281) Suriye seferi için Mısır'dan yola çıktı. Olayların kendi aleyhine geliştiğini gören İsâ b. Mühennâ, 17 Zilhicce'de (9 Nisan) Akkâ yakınlarındaki Rûha'da sultana itaat arzetti, sultan da onu bağışladı. Moğollar'la yapılan Humus Savaşı'na, bedevî Araplar'ın başında Memlük ordusunun sağ kanat öncü birlikleri kumandanı olarak katılan İsâ Beribülevvel 683'te (Mayıs 1284) vefat etti.

İsâ b. Mühennâ, zalimliğiyle meşhur selevi ve amcazadesi Ali b. Hüzeyfe b. Mâni' zamanında yaygınlaşan kargaşaya son vermeyi başarmıştır. Bu başarı onun Memlük sultanları zindinde itibarını art-

tırmıştır. Kaynaklarda dindar, cömert, âdil, güzel ahlâk sahibi bir kişi olduğu kaydedilmektedir (Yâfiî, IV, 199; İbnü'l-Furât, VIII, 13).

İsâ b. Mühennâ'dan sonra iktâları oğulları Fazl ile Mühennâ arasında bölüştürülmüş ve Mühennâ emîr tayin edilmiştir (İbnü'l-Furât, VIII, 8). Aile mensupları daha sonra da çeşitli kollara ayrılarak varlıklarını sürdürmüşler (İbn Fazlullah el-Ömerî, s. 104) ve emîrül-Arab unvanını 879 (1474) yılına kadar ellerinde tutmuşlardır.

BİBLİYOGRAFYA :

Izzeddin İbn Şeddâd, *Târîhu'l-Meliki'z-Zâhir* (nşr. Ahmed Hutayt), Beyrut 1403/1983, s. 39, 170, 291, 333-334; a.e.: *Baypars Târîhi* (trc. M. Şerefeddin Yaltkaya), İstanbul 1941, s. 9, 85, 140, 155; İbn Abdüzzâhir, *er-Ravzü'z-zâhir fi sireti'l-Meliki'z-Zâhir* (nşr. Abdülâzîz el-Huveytır), Riyad 1396/1976, s. 391-392, 396, 426; İbn Fazlullah el-Ömerî, *et-Ta'rîf* (nşr. Semîr ed-Dürûbî), Kepek 1413/1992, s. 103-104; Yâfiî, *Mir'âtü'l-cennân*, IV, 199; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, XIII, 220-221, 290-292, 295; İbnü'l-Furât, *Târîh* (nşr. K. Züreyk – Neclâ Izzeddin), Beyrut 1939, VIII, 8, 12-13; Kehhâle, *Mu'cemü' kabâ'ili'l-Arab*, Beyrut 1402/1982, III, 922; Reuven Amitai-Preiss, *Mongols and Mamluks*, Cambridge 1995, s. 47, 62, 65-68, 124-125, 132, 135, 146, 167, 182-183, 185, 190-191, 193, 197; "İsâ", *İA*, V/2, s. 1064-1065; M. C. Şehabeddin Tekindağ, "İsâ b. Mühennâ", *El²* (İng.), IV, 87-88.

OSMAN ÇETİN

İSÂ NÜREDDİN

(FRITHJOF SCHUON)

(عيسى نور الدين)

(1907-1998)

Gelenekselci ekole mensup
süfi düşünür.

18 Haziran 1907'de İsviçre'nin Basel şehrinde doğdu. Asıl adı Frithjof Schuon olup Katolik kökenli Alman bir aileye mensuptur. Müzisyen ve şair olan babasının etkisiyle çocukluğunu ezoterizm, mitoloji ve şiirle iç içe bir muhitte geçirdi. Bu dönemde en yakın okul arkadaşı, sonraki yıllarda da birlikte olacağı Titus Burckhardt'ti. Babasının 1920 yılında vefatına kadar ailesiyle birlikte Basel'de kaldı. Ardından kardeşi ve annesiyle birlikte Mulhouse'a taşınarak Fransız vatandaşı oldu. Ana dili Almanca'nın yanında Fransızca da öğrendi. Mulhouse'da geçirdiği üç yılın ardından okulundan ayrılarak tekstil tasarımcılığına başladı. Bir buçuk yıl süren askerlik hizmeti sonrasında Paris'e yerleşti.

Gelenekselci (traditionalist) ekolün önde gelen ismi Abdülvâhid Yahyâ'nın

(René Guénon) yazılarıyla 1924 yılında tanıştı. Gerek mektuplarında gerekse yazılarında 1928'den itibaren İslâm'a yönelik ilgisinin arttığı görülmektedir. 1930'da Paris Camii'nde Arapça dersler aldı. Ayrıca Paris'te geleneksel sanata dair incelemelerde bulundu. Bu esnada Abdülvâhid Yahyâ ile yazışmaya başladı.

İslâm âlemiyle doğrudan ilk teması 1932 yılında Cezayir'e gidişle başladı. Burada başta Şâzeliyye'nin Derkâviyye kolu şeyhlerinden Ahmed el-Alevî olmak üzere kimi sülâhlerle tanışarak İslâm geleneğine ve tasavvufa dair ilk elden bilgiler edindi. Müslüman olduktan sonra Ahmed el-Alevî'ye intisap etti ve İsâ Nüreddin Ahmed ismini aldı. 1935'te Kuzey Afrika'ya yaptığı ikinci seyahatte önce Cezayir'e, ardından Titus Burckhardt'ın o sıralar ikamet ettiği Fas'a geçti. Uzun süredir kendisiyle mektuplaştığı Abdülvâhid Yahyâ'yı 1938'de Kahire'de ziyaret etti. 1939'da Bombay'a gitti, fakat II. Dünya Savaşı çıkınca orduya katılmak üzere Fransa'ya dönmek zorunda kaldı. Savaşta Almanlar'a esir düştüysen de bir fırsatını bulup İsviçre'ye geçerek oraya yerleşti ve bir zâviye açtı. Gördüğü mistik bir vizyon (müşâhede) sonucunda Derkâviyye'nin Aleviyye koluna ait Meryemiyye şubesini kurdu. 1949 yılında İsviçreli bir ressam olan Catherine Feer ile evlendi. Geleneksel bir topluluk olmaları sebebiyle Amerikan yerlilerine ilgi duyan İsâ Nüreddin, eşiyile birlikte ilki 1959, ikincisi ise 1963'te olmak üzere iki defa Amerika'ya gitti. Güney Montana ve Dakota'daki Sioux ve Crow kabilelerine kabul edildi. 1980 Ekiminde Indiana-Bloomington'a yerleşerek faaliyetlerini burada devam ettirdi. Takipçileri arasında Titus Burckhardt, Martin Lings (Ebûbekir Sirâceddin), Charles le Gai Eaton (Hasan Abdülhakîm) ve Seyyid Hüseyin Nasr gibi tanınmış entelektüellerin de bulunduğu İsâ Nüreddin, 5 Mayıs 1998'de Bloomington'da vefat etti ve evinin bahçesine defnedildi.

İsâ Nüreddin'in mensup olduğu gelenekselci ekole göre, Batı'da Aydınlanma sonrasında hüküm sürmeye başlayan dünyevîliğin panzehiri, bütün dinlerin özünde bulunan hâlidî ya da ezeli hikmettir. Ârif, hakîm ve filozofların erişebileceği bu hakikati kavramsallaştırmada İsâ Nüreddin, "ezeli metafizik hikmet" ya da "hakikat" (sophia perennis) tabirini tercih etmiştir. Ayrıca herhangi bir bozulmaya uğramadan kalan bu hakikat için "ezeli din" (religio perennis) kavramını kullanmak suretiyle kavramın ibadet ve hakikate erme tecrübesini de kapsadığını

öne sürmüştür. Bunlara bir de “kalp dini” (religio cordis) kavramını ekleyen İSâ Nüreddin’e göre, İslâm’ın orijinalliyi akıl, irade ve kelâmın fonksiyonunu keşfetmesinde değil tevhid inancı çerçevesinde bunları hareket noktası kılmamasında ortaya çıkar. Zira akıl “mutlak”ı tanıma ve her şeyin tek Allah’a bağımlı olduğunu bilme kapasitesine sahiptir. İrade, insanın fânî varlığı ve mânevî kudreti nisbetinde “mutlak”ın isteğine teslimiyetidir. Kelâm ise insanın mutlak ile olan iletişimidir. Bu bakış açısına göre İslâm insana bilmesi, yapması ve söylemesi gerekenlerden ziyade akıl, irade ve kelâmın ne olduğunu hatırlatma işlevini üstlenir. İSâ Nüreddin bu düşünceden hareketle, ilâhî olanın ışığında beşerî olanın anlamını açığa çıkarmayı önemsemiş, bunun için insan ve âlem arasında vahiyle fâsılasız olarak intikal eden geleneğe (tradition) sıkı bir bağlılığın zorunluluğuna dikkat çekmiştir. İSâ Nüreddin insanın fitrî (primordial) tabiatına dönüşünü mümkün kılacak aşk ve imanı önceleyen bir mânevî yolun gerekliliği üzerine özellikle durmuştur.

Eserlerinde belirli bir düzeyde tasavvufî yoğunluk bulunan İSâ Nüreddin’e göre nefis, tabiatı itibarıyla dünya ve arzulara meyyaldir. Zikir ve murakabe gibi yöntemler ise bu temayüller karşısında büyük cihad anlamında mânevî bir mücadeleye karşılık gelir. Bu bağlamda Abdülvâhid Yahyâ gibi İSâ Nüreddin de intisabın (initiation) gerekliliğini dile getirerek söz konusu mânevî mücadelenin Cenâb-ı Hak ve Hz. Peygamber ile yapılan bir ahid olduğunu ifade etmiştir. İnsanın dünya ile ilişkisi şartlı ve izâfî iken, sema ile ilişkisi şartsız ve dâimdir. İnsanın mutlak anlamda değerlendirilebileceği yegâne şey “mutlak”ın bilincinde olmasıdır. Bu noktada yapılması gereken, eşyanın özündeki sembollerini idrâk edip zâhir ve bâtını birleştirecek bunu mânevî bir bakış açısına dönüştürmektir.

İSâ Nüreddin’e göre akıl (intellect) temel ve kurtarıcı hakikatlere sahip olmadığı takdirde bir anlam ifade etmez. Bu yüzden akıl, iman ve ahlâk veya erdemler ile dengelenmek zorundadır. İnsan bütün varlığı ile hakikati idrak edince, aklîlik ahlâklığa dönüşür. Eserlerinin büyük bölümünde erdemün önemine vurguda bulunan İSâ Nüreddin, erdemi imana uygun davranma iradesi şeklinde tanımlamıştır. Dolayısıyla imandan maksat, hakikat sevgisi ve hakikati tahakkuk ettirme iradesinin birleşmesidir. Neticede iman zihindeki bir kesinlikten ziyade varlığın her noktasına nüfuz eden bir nitelik olur.

Entelektüel ve akademik çevreler tarafından gelenekselci ekole ve İSâ Nüreddin’e birtakım eleştiriler yöneltilmiştir. Özellikle evrenselcilik anlayışı (universalism) ve bununla doğrudan ilişkili olan dinlerin aşkın birliği fikri eleştirilerin merkezinde yer almaktadır. Dinlerin aşkın birliği, dinî çoğulculuğa ve kapsayıcılığa alan açan bir teoridir. Buna göre dinlerin tamamı belirli bir tarihsel kesit ve coğrafi-kültürel şartta kendini göstermekle birlikte her birisi “mutlak hakikat”ın bir yönünü açığa çıkarır; dolayısıyla da dinlerin çokluğu ontolojik olarak, “mutlak hakikat”ın tümel yönünü yansıtmaması bakımından ilâhî kaynaklıdır ve bütün dinler “mutlak” nezdinde eşdeğerdir. Teorinin temel iddiaları, kurumsallaşmış dinlerin temel öğretileri arasında yer alan diğer dinlere karşı üstünlük ve dine mensubiyetle erişilen kurtuluş düşüncesi gibi temel teolojik kabullerle uyumsuz olması, ayrıca dinin sosyal gerçekliğini açıklamada yetersiz kalması dolayısıyla eleştirilmiştir.

Eserleri. 1. *De l’unité transcendante des religions* (Paris 1948). İSâ Nüreddin’in dinlerin aşkın birliği fikrini dile getirdiği eseridir. Eserde zâhir (exoterism) ve bâtin (esotericism) kavramları İbrâhimî gelenek bağlamında ele alınmıştır. Geleneksel sanatlar ve kalbin duası gibi konulara da yer verilen eser Türkçe’ye tercüme edilmiştir (*Dinlerin Aşkın Birliği*, trc. Yavuz Keskin, İstanbul 1992). 2. *L’oeil du coeur* (Paris 1950). Aslı bilgi karşılığında kullanılan “kalp gözü” kavramından hareketle eserde metafizik ve kozmolojiye ilişkin konular ele alınmış ve Kur’ân-ı Kerim’deki nûr sembolizmi (bk. en-Nûr 24/35) özelinde İslâm kozmolojisi üzerinde durulmuştur. Eser Türkçe’ye tercüme edilmiştir (*Kalp Gözü*, trc. Nebi Mehdiyev, İstanbul 2012). 3. *Perspectives spirituelles et faits humains* (Paris 1953). Yazarın daha önce Almanca kaleme aldığı *Leitgedanken* adlı eseri gibi gelenekselci düşüncenin öne çıkardığı temalara ilişkin aforizmalardan oluşan bir kitaptır; Türkçe’ye tercüme edilmiştir (*Mânevî Perspektifler*, trc. Nebi Mehdiyev, İstanbul 2013). 4. *Sentiers de gnose* (Paris 1957). Eserde dinlerdeki mutlak anlayışı, vahyin çeşitliliği, mârifet (gnosis) ve tecellî konusuna yer verilmiştir. 5. *Les stations de la sagesse* (Paris 1958). Din kavramının ele alındığı eserde imanın tabiatı ve muhafazası, ilâhî ilke, modern dünyada hayır severlik ve mânevî hayatın bir özeti olarak hikmetin durakları gibi konulara değinilmiştir. 6. *Comprendre l’Islam* (Paris 1961). İSâ Nüreddin’in İslâm hakkında yazdığı en önemli eseridir.

“İslâm”, “Kur’an”, “Peygamber” ve “Tarihat” ana başlıklarından oluşan kitap Türkçe’ye tercüme edilmiştir (*İslâm’ı Anlamak*, trc. Mahmut Kanık, İstanbul 1996). 7. *Regards sur les mondes anciens* (Paris 1965). Kadim medeniyetler ve bu medeniyetlerin modern dönemdeki izlerini konu alan eserde, “ezelî din” (religio perennis) kavramı izah edilmektedir. 8. *Logique et transcendance* (Paris 1970). Eserde rölâtivizm ve rasyonelizm kavramları ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır. 9. *Forme et substance dans les religions* (Paris 1975). Eserde dinlerde biçim ve öz, teodise, mânevî ifadenin paradoksları gibi konulara yer verilmiştir. 10. *L’ésotérisme comme principe et comme voie* (Paris 1978). Ezoterizmin anlamı, mânevî hayatın unsurları ve tasavvufî alâkalı konuların ele alındığı bir eserdir. 11. *Le Soufisme, voie et quintessence* (Paris 1980). İSâ Nüreddin’in, İslâm’ın özü olarak benimsediği tasavvufa ait bazı anahtar kavramları izah ettiği eser Türkçe’ye tercüme edilmiştir (*Tasavvuf: Kabuk ve Öz*, trc. Veysel Sezigen, İstanbul 2006). 12. *La transfiguration de l’homme* (Paris 1995). İnsanın temel kabiliyetleri olan akıl, irade ve duygu kavramlarının ele alındığı eser Türkçe’ye tercüme edilmiştir (*Beşer Tecellisi*, trc. Nebi Mehdiyev, İstanbul 2012). İSâ Nüreddin’in *Études traditionnelles, Connaissance des religions* ve *Studies in Comparative Religion* gibi dergilerde makaleleri yayımlanmıştır (eserleri için ayrıca bk. Koltaş, s. 69-82).

BİBLİYOGRAFYA :

Frithjof Schuon [İSâ Nüreddin], *İslâm’ı Anlamak* (trc. Mahmut Kanık, İstanbul 1996, tercüme edenin girişi, s. 9-32; a.m.f., *İslâm ve Ezeli Hikmet* (trc. Şahabeddin Yalçın, İstanbul 1998, s. 83-85; Seyyed Hossein Nasr, “The Biography of Frithjof Schuon”, *Religion of the Heart: Essays Presented to Frithjof Schuon on His Eightieth Birthday* (ed. Seyyed Hossein Nasr – W. Stoddart), Washington 1991, s. 1-6; a.m.f., “Frithjof Schuon and the Islamic Tradition”, *Sophia*, VI/1, Oaktan 1999, s. 27-48; K. Oldmeadow, *Traditionism: Religion in the Light of the Perennial Philosophy*, Colombo 2000, s. 36-43; Hüseyin Yılmaz, *Ezeli Hikmet ve Dinler*, İstanbul 2003, s. 121-124; Jean-Baptiste Aymard – Patrick Laude, *Frithjof Schuon (Life and Teachings)*, Albany 2004, s. 5-27; *The Essential Frithjof Schuon* (ed. Seyyed Hossein Nasr), Bloomington 2005, s. 57-63; Nurullah Koltaş, *Gelenekselci Ekol ve İslâm*, İstanbul 2013, s. 57-82; M. Lings, “Frithjof Schuon: An Autobiographical Approach”, *Sophia*, IV/2 (1998), s. 15-28; a.m.f., “Frithjof Schuon and René Guénon”, a.e., VI/2 (1999), s. 9-24; Rahim Acar, “Mutlak Hakikat”ın Tecellisi Olarak Dinlerin Meşruiyeti: Frithjof Schuon’un Gelenekselci Mevzisine Eleştirel Bir Bakış”, *ACÜİFD*, LIV/1 (2013), s. 1-34.

